

BROEKER BIJDRAGEN

UITGAVE VAN DE VERENIGING "OUD BROEK IN WATERLAND"

Verschijnt 2 tot 4 maal per jaar
Wordt aan de leden gratis toegezonden

Nr. 14 (september 1977)

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts na goedkeuring.

Copyright. Redactie-adres :
De Erven 26, Broek in Waterland

'HET SCHOONSTE GEBOUW BENOORDEN HET IJ'

Zo betitelde in 1840 de geograaf Van der Aa 1) het 'fraaiste en kostbaarste huis van Broek', dat Dirk Ditmarsch in het begin van die eeuw had laten bouwen. Het stond in een groot park, dat gelegen was op de plaats van de huidige begraafplaats (met achterliggende en naastgelegen grond) aan het Roomeinde.

Veel meer wisten wij tot voor kort echter niet van dit wereldwonder, dat door alle bezoekers van Broek uitbundig werd geprezen. Wel waren er in de loop der tijd sterke verhalen rond dit huis ontstaan: het zou wel twee miljoen gulden gekost hebben; de rijke bouwheer zou het als verrassing voor zijn bruid hebben laten zetten, doch die zou er niet in hebben willen wonen, en het zou niet lang daarna weer afgebroken zijn. Ook deed (en doet nog) het verhaal de ronde dat het huis steen voor steen werd afgebroken, waarna het per schuit naar Wassenaar werd vervoerd, waar het opnieuw opgebouwd werd.

Welnu, wat wij tot nu toe aan waarheid hebben kunnen ontdekken over dit beroemde huis en zijn bewoners, in het bijzonder Dirk Ditmarsch, vindt ge in het volgende opstel.

Het oude huis en zijn bewoners

Aan het einde van het 'Noord- of Roomend' stond op het betreffende perceel -minstens sinds het jaar 1613, maar waarschijnlijk al eerder - een houten huis. De vroegste betrouwbare plattegrond van Broek uit het midden der 18de eeuw 2), geeft aan, dat het toendertijd een groot huis was van een dubbele L-vorm, dat vlak aan de straat stond tussen twee sloten, waarvan de noordelijkste nog voor de 'Nieuwe brug' in het Dee mondde. Het had, zoals de meeste grotere Broeker huizen, een (kort) staarteind en aan de zuidelijke sloot een z.g. luif, waarschijnlijk met waterstoep, schuur en 'secreet'. Achter in de tuin, die niet bijzonder groot was, stond een koepel, van waaruit de bewoners ongetwijfeld een fraai uitzicht over de landerijen hadden.

Het huis, dat met nr 34 werd aangeduid, kwam in 1668 in het bezit van de bekende Broeker familie Verlaan: Geertje Klaas Pooter bracht het mee in haar huwelijk met

Hilbrand Hilbrandsz. Verlaan. Door overerven kwam het huis in 1740 in handen van Jan Hilbrandsz. Verlaan, die het in 1746 verkocht aan zijn neef Hilbrand Klaasz. Verlaan, gehuwd met Lijsje Schoon, de zuster van Cornelis Schoon. Ten slotte erfde hun enige zoon, de 20-jarige Klaas, in 1776 het huis.

Klaas Verlaan en Trijntje Kok

Klaas Verlaan was maar een kort leven toebedeeld: hij overleed op 30-jarige leeftijd. Als jongeman werd hij echter al opgenomen in het dorpsbestuur. Na eerst aangewezen te zijn als voogd van de Zeevarende Beurs, een functie die meestal voorafging aan het lidmaatschap van de vroedschap, werd hij benoemd als armvoogd, en al in 1780 (als 24-jarige) aangewezen als burgemeester.

Inmiddels was hij in 1779 in het huwelijk getreden met de 21-jarige Trijntje Nanning Kok, evenals hij stammende uit een oud Broeker geslacht: zij werd in 1758 geboren, zes maanden na haar vader's dood, als enig kind van Nanning Pietersz. Kok en Eefje Jans Verlaan. Het grote huis nr 34 was voordien bewoond geweest door de vader van Klaas Verlaan en de assuradeur Ijsbrand Voogt, weduwnaars, die beiden in 1776 waren gestorven, en het ligt voor de hand dat het jonge paar na hun huwelijk in dit huis ging wonen.

Lang hebben zij er echter niet van kunnen genieten, want op 7 januari 1786 kwam Klaas Verlaan plotseling te overlijden. Hij werd begraven in graf nr 183, dat gelegen is tegen de westmuur van de Broeker kerk. Er waren geen kinderen, en met hem stierf in Broek het geslacht Verlaan vrijwel uit, althans in mannelijke lijn. Klaas Verlaan liet zijn jonge weduwe een aanzienlijk vermogen na. Naast zijn vaders erfdeel had hij een jaar voor zijn dood ook de beschikking gekregen over de helft van de nalantenschap van zijn oud-tante Geertje Pols, weduwe Jacob Ploeger, die hem en haar nicht Neeltje Pater had aangewezen als haar enige erfgenamen. Om een indruk te krijgen van de cumulatie van vermogens in het oude Broek, moge dienen dat Klaas Verlaan eigenaar was van 30 graven in de kerk, waarvan er 16 geërfd waren door zijn vrouw Trijntje Kok.

Dirk Ditmarsch

De Broeker predikant ds Henricus Hondius tobde al lang met zijn gezondheid. Al in 1781 had de kerkeraad 'wegens (zijn)aanhoudende koorts en swakheid' een proponent uit Hoorn aangesteld als 'adsistent' van de dominee, hetgeen echter betekende dat deze de volledige predikantstaak moest waarnemen.

Nadat tot eind 1787 bijna ieder jaar een andere assistent had waargenomen, en na bekendmaking van een nieuwe vacature 'na eenige tijd gewagt te hebben niemand opkwam, maar de Eerw. Heer Dirk Ditmarsch Proponent onder Utrecht sig al te voren had aangeboden, heeft de W.E. Kkraad besloten voort te gaan, en dezelve voorgem: D. Ditmarsch aangenomen, om de H. Dienst alhier waar te nemen op deselve condities als de voorgaande volgens resolutie des E.Kkraads 29 Apr.1781, 't geen gemelde

Proponent is aangeschreven, met verzoek om spoedig over te komen, wanneer bij overkomst een en ander nader sou gereguleert worden, 't welk geschiet is'. 3) Mogelijk had Ditmarsch al eerder op deze benoeming gerekend, want al op 17 april 1786 werd hij hier ingeschreven als lidmaat. Op 25 november 1787 deed hij zijn intrede, en bleef een jaar lang assistent van ds Hondius. In maart 1788 legde Ditmarsch in handen van burgemeesteren de eed van trouw af op de Constitutie' met het Erfstadhouderschap (...) erfelijk in het Doorlugtig Huijs van Orange'. 4) Inmiddels had hij Trijntje Kok, weduwe Klaas Verlaan leren kennen, en haar ten huwelijk gevraagd. De Duitse dominee Theodor Fliedner, die Ditmarsch jaren later een bezoek bracht, verhaalt dat Trijntje hem haar hand had geboden, op voorwaarde echter dat hij geen beroep als predikant aan zou nemen. 5) Op 28 september 1788 trouwde het paar, en de bruidegom trok in bij zijn bruid, in het oude huis aan het Roomend.

Dirk Ditmarsch was op 16 januari 1759 in Utrecht geboren en werd de volgende dag in de Domkerk gedoopt. Hij was de oudste zoon van Wijnant Ditmars en Angenita den Hartog, Ditmars' tweede vrouw. Dirk's vader, die zijn zoon theologie had laten studeren, overleed in 1783; zijn moeder kwam in 1789 ook op Broek wonen, waar zij een eigen woning betrok en waar zij in 1795 overleed. Ook in 1789 liet Ditmarsch op het Eiland (thans erf garagebedrijf) een wagenhuis bouwen, met paardenstalling en koetsierswoning, met daar achter een kolfbaan. 6)

Bestuursfuncties

Al vrij gauw na zijn komst wordt Ditmarsch lid van de Broeker magistratuur: in 1790 kerkmeester, het volgende jaar schepen, en in 1792 voor de eerste maal burgemeester.

Op 1 januari 1795 (vlak voor het vertrek van Willem V naar Engeland) laat hij zich verkiezen tot ouderling van de kerkelijke gemeente, doch bedenkt zich al na enkele dagen, en bedankt. Aan een speciaal ingestelde commissie, die hem de reden van weigering vraagt, verklaart hij 'omdat ik tog van voornemen was uw kerkgenootschap te verlaten', verzoekende tevens om zijn kerkelijke attestatie. 7)

Na de omwenteling, nadat op 31 januari daar op volgende alle leden van de vroedschap hun ambten en bedieningen 'in den Schoot der Burgerij hadden needer gelegd' wordt Ditmarsch door de burgers van Broek gekozen als een der volksrepresentanten. In deze turbulente tijd ontwikkelt hij een grote activiteit, en laat zich kiezen tot lid van het 'Committee over Dorpszaken' en van het 'Committee van Waakzaamheid'. 8)

(Het merendeel der Broekers was echter Oranje- en Engelsgezind. Trijntje Kok had zelfs in 1787, samen met Neeltje Pater ter gelegenheid van het bezoek van Prins Willem V aan het dorp een nieuwe vlag geschonken. En Simon Bakker schreef: '1795

Den 19 Januarij was 't een blijde dag voor de zogenaamde Patriotten als zijnde (gelijk zij meenden) de Dag op welke zij onder 't juk van slavernij zughtende (gelijk zij zeijden), door de Franschen verlost werden, wanneer de omwenteling van ons geheel Vaderland geschiedende, en er alom onder hun vreugde heerste'. 9)

Ditmarsch gedraagt zich als een overtuigd Patriot; niettemin toont hij zich een aristocraat in zijn amusante beschrijving van een twistgesprek met 'twee lelijke kaerels, d'een met een Paruijk op, waar uit zijn hoofdhair, van voren en van agteren wel een hand breed, bij na neer hing; de andere, neen alle beide ongeschooren, met dik bestooven klederen aan; en een ellendig belapt en slordig doetje, was het enige lijnwaat, hetwelk hunne ongewasschen halzen zeer ongedwongen op een armoedige wijze bedekte'. De heren collecteerden voor de oprichting van een 'Nationale Fabriek', en maakten er op provocerende wijze gebruik van dat zij 'door't Vertegenwoordigend Lichaam, en door 't Uitvoerend Bewind des Bataafschen Volks gequalificeert waren'. 10)

Nadat in mei 1795 de naam van het dorpsbestuur veranderd was van 'Provisioneele Representanten van de Burgerij' in 'Municipaliteit' wordt Ditmarsch twee jaar later gekozen als President der Municipaliteit. Dirk Ditmarsch kon het evenwel niet erg goed vinden met de gebroeders Baltus en Harmen Bakker. In 1798 had hij de eerste al verweten de nationale vlag van Broek zoek te hebben gemaakt, zodat men noodzaak was provisorisch met een schuitvlag te vlaggen. Als voorzitter ergerde hij zich ook aan de voortdurende afwezigheid van Baltus Bakker in de vergaderingen der Municipaliteit, en eindelijk liep dat zo hoog dat hij in de vergadering van 21 juni 1800 een memorie overlegde, waarin hij op felle wijze tegen zijn medelid van leer trok. Hij zou geen vergadering overslaan 'als wij heden dit Uur de resolutie namen, van zoo dikwils wij vergaderen een vette Maaltijd te houden of er een goede Vacatie Penning van te nemen'. Verder noemde hij hem 'een Lafaard (...), welke staande den Tijd, dat onze Erfvijanden de Engelschen aan Land waren, ons dorp des Avonds verliet, zich des Nagts in Amsterdam dekke, en als hij geïnformeerd was dat het gevaar nog al zoo groot niet was 's morgens alhier te rug kwam, om des Avonds weder te vertrekken'. 11)

Van 1797 tot 1802 wordt Ditmarsch ieder jaar herkozen tot president van het gemeentebestuur. Inmiddels was het met de Bataafse Republiek niet zo erg naar den vleze gegaan. Er was grote verdeeldheid in het land over de nieuwe regeringsvorm. Toen na eindeloos geharrewar het 'Vertegenwoordigend Lichaam' het heft in handen had genomen, bleek al spoedig dat het land verre van zelfstandig was: alles behoefde de goedkeuring van Frankrijk. Na de vrede van Frankrijk met Engeland in het voorjaar van 1802 zag het er wat hoopvoller voor ons uit, maar toen Napoleon het jaar daar op opnieuw aan Engeland de oorlog verklaarde zagen velen het niet meer zitten. Zo ook Dirk Ditmarsch. In maart 1803 lieten hij en Jacob Verhaal hun namen schrappen

in het plaatselijk stemregister, waarmede hun lidmaatschap van het gemeentebestuur automatisch kwam te vervallen. Om 'alle onaangename gevolgen voor te komen' verklaarden zij zich echter desgewenst bereid om nog een maand op hun posten te blijven. Nadien beklede Ditmarsch geen post meer in de plaatselijke regering van Broek. 11)

Het nieuwe huis

Mogelijk is dit de reden geweest dat hij zich meer en meer ging richten op de uitbreiding en verfraaiing van zijn bezitting aan het Roomend, waarbij hij zich een ondernemend man toonde. In 1792 had hij al (voor f 400) het belendende huis aan de noordzijde (thans Roomeinde 45) gekocht, dat hij twee jaar later liet afbreken en kleiner opbouwen als tuinmanswoning.

Tot nu toe was zijn tuin en boomgaard wel vrij breed, maar niet bijzonder diep geweest, n.l. tot de sloot, die thans nog achter de belendende huizen aan de zuidzijde loopt. In 1807 kocht Ditmarsch echter van Pieter Boterkooper te Monnickendam het achter zijn erf gelegen stuk land, genaamd Trijn Pietervaars Ven, groot ongeveer 890 Roeden (pl.min. 13.200 M²), dat hij bestemd had voor uitbreiding van zijn tuin. En enige maanden later begon hij, ongeveer 30 M vanaf de straat te bouwen aan zijn nieuwe huis, dat zo'n grote bewondering zou oogsten.

Wie de bouwmeester was, en wie het huis bouwde hebben wij niet kunnen vinden. Ook was tot voor kort geen enkele afbeelding van het huis bekend. Maar enige tijd geleden werd in het Amsterdams Historisch Museum, bij het inventariseren van de

